

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA VE XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA BOZKIR'DAKİ SULAMA FAALİYETLERİ*

Ibrahim GÜLER**

İnsanlar, yaşadıkları müddet içerisinde, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, tabiat ile çeşitli ilişkiler içerisinde girmiş ve onun özelliklerinden istifade yoluna gitmişlerdir; tabiatın bünyesindeki toprak, su, hayvanat ve sâireden... Bu durum insanlığın başlangıcından itibaren değişik şartlar içerisinde devam etmiş, hâlâ devam etmekte ve istikbalde de devam edeceği muhakkaktır. Bu nevî ilişkilerin Bozkır kazası insanı için de geçerli olduğu tabiidir. Yalnız bu ilişkilerin, Türk iktisat ve sosyal tarihi çerçevesinde derecesini ve yönünü tesbit zarureti vardır. Çünkü, Türk tarihinin her yönüyle aydınlatılması ancak bu ve benzeri çalışmaların ortaya konmasıyla mümkün olacaktır.

İnsanın temel ihtiyaçlarından birinin su olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Fakat suyun çeşitli alanlarda kullanıldığı da malumdur. Mesela, insan bünyesinin ihtiyacını gidermek, temizliğini sağlamak maksadıyla kullanıldığı gibi, teknik alanlarda ve mahsül üretiminin artırılması amacıyla da kullanılmaktadır. Yaptığım çalışmada, son kısımda işaret ettiğimiz, mahsül üretiminin artırılması amacıyla devlet adına yapılan gayret ve çalışmaları; kaza insanının su ve buna bağlı olarak toprak ve sâire ile ilişkilerini, tahdit edilmiş bir şekilde ve kaynaklar ölçüsünde incelemeye gayret ettim.

(*) Tanzimat döneminde yapılan ıslahat hareketlerinden biri de Osmanlı Devleti'nin idari - mülki teşkilâtında yapılan düzenlemelerdir. İşte bu düzenlemelere göre Bozkır, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başlarında, Konya vilâyeti dahilinde bulunan beş sancaktan merkez Konya sancağına bağlı on bir kazadan biridir ve kaynaklarda "Bozkır Kazası" biçiminde ifade edilmiştir. Bk. İbrahim Güler, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başında Bozkır: İdari-Mülki Teşkilâtı, Konya 1983, s. 1 - 5. (Basılmamış lisans tezi)

(**) Tarih Öğretmeni.

Bazan hayat için gerekli olan suyun, istenen düzeyde tabii olayların cereyan etmemesi münasebetiyle, kar, yağmur ve sâir şekillerde yer yüzüne inmediği görülmektedir. Bu durum ise, insan ve mahsüllerin diğer bir deyişle canlıların hayatını tehlikeye sokmakta, kıtlık denilen olayın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Böyle bir anda insanlar, hayat için mücadeleye ve gerekli tedbirleri olmaya yönelmişlerdir. İnsanların hayat için mücadelesine ve tedbir almasına, tabiatta bulunan su kaynakları (göl, nehir, çay v.b.) yardımcı olmuşlardır. Fakat su kaynaklarından her zaman tabii olarak yararlanmak pek mümkün olmamış, gerekli tesviye ve kanalların yapılmasından sonra ancak yararlanma imkânı ortaya çıkmıştır. Suda üretim için yararlanmak, kıtlık olayına karşı düşünülmüş bir çare değildir. Şüphesiz. Bunun yanında, üretimin daha da artırılması söz konusu olabilmektedir. Ancak her yerleşim bölgesi, su kaynaklarına, aynı derecede sahip olmadığı gibi, bazıları da, tamamen bu kaynaklardan mahrum bulunmaktadır.

BOZKIR'IN SU KAYNAKLARI AÇISINDAN DURUMU

Bozkır kazası, su kaynaklarından mahrum değildir. Bu durum, gerek arazinin gerekse yazılı kaynakların incelenmesi sonucu âşikâr olarak ortaya çıkacaktır. Kazanın bilhassa 'Sâlnâme'lerde geçen su kaynakları arasında Karaviran gölü⁽¹⁾ ve Çarşamba çayını burada zikretmeliyiz. Zaten sulama faaliyetleri de, bu kaynaklar esas alınarak yapılacaktır. Bozkır kazasının, dikkate şayan ovaları da, bu kaynaklar civarında bulunmaktadır.

Bozkır kazası arazisinin sulama açısından su kaynaklarına göre konumu, Karaviran gölü ve Balıklava⁽²⁾ boğazı çevresindeki araziler dışında, elverişsiz bir durumda bulunuyordu. Çünkü, kaza arazisinin, Karaviran gö-

(1) Bu göle bugün Suğla gölü denmekte ise de esas olarak 'suğla' deyimini, Karaviran gölü sularının çekilmesinden sonra ortaya çıkan verimli arazi için kullanılmıştır. Bk. **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 141.**

Karaviran gölünün yapısı hakkında malûmat için bk. aynı sâlnâme, s. 140; **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1330 (Maliye), s. 216 - 217; Konya Vilâyeti (Türkiye'nin Sıhhi İctimâi Coğrafyası), Ankara 1338 H/1922 M, s. 127 - 128; Ahmed İhsan (ve Şürekâsı), Konya Rehberi, 1339, s. 35, Dr. O. Ş. Uludağ, "Yarım Asır Önce Konya'nın Yabancı Gözle Görünüşü", Konya, sayı 61 (1943), s. 13.**

(2) Aslının 'Bahklıova' olduğuna dair bir kayıt vardır. Bk. **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 143.**

lü ve Balıklava boğazı çevresindeki arazileri dışında kalanları genellikle dağlık ve engebeli idi. Bu yüzden kazanın bir kısım toprakları suyun nimetlerinden istifade edebilirken diğer bir kısmı da bundan mahrum bulunmakta idi.

İncelediğimiz dönem içerisinde, kazanın bir kısım köylerini çeşitli yönlerden etkisi altına alan Karaviran gölü ile Balıklava boğazı, sulama faaliyetini veya bu amaçla yapılan ameliyatı⁽³⁾, teşvik edici bir rol oynamıştır. Şöyleki: Bu yörede Karaviran gölünden başlamak üzere Saray köyü ve Balıklava boğazından geçerek Konya ovasına doğru akan Çarşamba çayına kadar, akıntıya müsait tabii bir meyil bulunuyordu. İşte bu tabii meyil, ameliyat düşüncesini pekiştiren ve bu düşüncenin gerçekleştirilmesini kolaylaştıran önemli bir unsur olmuştur.

SULAMA FAALİYETLERİNİN SEBEPLERİ

Sulama faaliyetlerinin sebebi, çok çeşitlidir. Yani sulama faaliyeti, yalnız üretimi artırmak amacına münhasır kalmamış, aynı zamanda Karaviran gölü, Balıklava boğazı, Çarşamba çayı ile Konya ovası civarındaki köy ve kasaba ahalisinin durumundan da kaynaklanmıştır. Zira söz konusu yörenin insanları, çevresinde bulunduğu bu unsurlardan tabii olarak olumsuz yönde etkilenmektedirler. Şimdi, yöre insanının, bu unsurlardan, hangi bakımdan etkilenmiş olduğunu maddeler halinde açıklamaya çalışalım :

a) Sulama tesisleri yapılmazdan önce Beyşehir gölünün fazla suları, aynı gölün ayağı olan Beyşehir çayı aracılığıyla Karaviran gölüne akardı. Bu gölde toplanan sular, kısmen buharlaşma kısmen de gölün çevresinde bulunan düdenlerden çekiliyordu. Bu düdenlerden en büyüğü, Arvana köyü yakınında kayalık bir dağ altında bulunuyordu. Fakat mevcut düzenlerden bir kısmının zamanla çeşitli maddelerle dolup kapanmış olmasından dolayı, gölün fazla suları, eski mecrası olan kapanan düdenlerden cereyan edemediğinden, gölün genişlemesine sebep oluyordu. Genişleyen bu göl suları ise, Balıklava boğazına girerek oradan Çarşamba nehrine dökül-

(3) Ameliyat kelimesi, metin içerisinde sık sık geçecek olup, kaza bünyesindeki Karaviran gölünün ve bataklıkların kurutulması, Konya ovasının sulanması için yapılan kanal açma, tesviye etme v.b. işleri ihtiva eden bir tabir olarak düşünülmelidir.

mekte, ekser seneler de civar köylerin arazisini hatta Karaviran köyünü istila etmekteydi. Bu durum, bataklıkların oluşmasına yol açtığı gibi, birçok hasarın da ortaya çıkmasına sebep olmaktaydı⁽⁴⁾.

b) Tabii bir meyil sayesinde Balıklava boğazından geçerek Çarşamba nehrine dökülen veya Saray köprüsünden başlayarak Bağyurdu⁽⁵⁾ köprüsüne kadar uzanan on altı kilometrelik boğazın su macerası, gerek Karaviran gölü gerekse boğaz içine akan yağmur ve sel sularının senelerden beri getirmiş olduğu kum, çakıl ve sâir maddelerle dolmuş olduğundan mahvolmuştu. Mahvolan bu su mecrasından, göl suları ile zaman zaman yağın yağmur ve sel suları düzenli bir şekilde cereyan edemediği için, bir takım küçük gölcükler meydana geliyor, bu gölcükler de, boğaz içerisinde bir kısım arazinin sular altında kalmasına bataklıkların oluşmasına sebep oluyordu⁽⁶⁾.

c) Yukarıda zikredilen bu tabii olaylar, verimli arazilerin sular altında kalmasına, bataklıkların oluşmasına sebep olduğu gibi, göl ve bataklıklar civarındaki köylerin ahalisinin bataklıktan kaynaklanan hastalıklara yakalanmasına da sebep oluyordu. Yani, bataklıklar, yöre insanının sağlığını tehdit eder durumdaydı⁽⁷⁾.

d) Diğer taraftan sürekli yağmur inmesine muhtac olan ve yağmurun yağmamasıyla kuraklık ve buna bağlı olarak bazı seneler kıtlık felaketine uğrayan Konya ovası ve insanları için, su, bir hayat meselesi olmaktaydı⁽⁸⁾. Bu yüzden, Konya ovasının çevresindeki göl ve nehirlerden istifadesini sağlayacak vasıtaların, âcilen temin edilmesi gerekiyordu.

Sözün kısası, Karaviran gölü sularının, çok yağışlı senelere mahsus olmak üzere Balıklava boğazından geçerek Çarşamba nehrine oradan da Konya ovasına düzensiz bir şekilde cereyan etmesi, buna karşılık yağışsız geçen yıllarda da Balıklava boğazı meylini aşamayıp Konya ovasına cereyan edememesi iki yönlü bir problemi getiriyordu. Yani, göl sularının

(4) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 140 - 141; sene 1322, s. 252; sene 1330, s. 167; Konya Ovası İrva ve İskası (Sulaması), Devlet Su İşleri (DSİ) Yayını Ankara 1972, s. 8.

(5) Bağyurdu'nun kaynaklardaki adı Sobran olup, bu köy, çevresinde, üzüm bağlarıyla meşhur olduğundan Cumhuriyet devrinde Sobran adı değiştirilerek bugünkü Bağyurdu adını almıştır. Bu köyün çok eski bir yerleşim bölgesi olduğu tesadüfen çıkan arkeolojik bulgulardan anlaşılacaktır.

(6) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 143.

(7) DSİ, aynı eser, s. 83.

(8) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 143 - 144.

yükselmesi Konya ovasındaki hayatı tehlikeye sokuyordu. O halde, halkı büyük ölçüde etkisi altına alan bu meselelerin, bir an önce çözüme kavuşturulması gerekiyordu. Bu, sağlıklı bir toplumun oluşması, halkın seçim vasıtalarının temin edilmesi ve ülkenin kalkınmasının sağlanması için şarttı. Bu mesele ihmal edilecek bir mesele değildi. Onun için derhal ele alınıp çözüme kavuşturulmalıydı. Nitekim öyle de yapıldı.

SULAMA FAALİYETİNİN BAŞLAMASI

Sulama işinin çözüme kavuşturulması, bir anda gerçekleştirilmiş bir mesele değildir. Bu işin gerçekleşmesi için uzun bir zaman dilimi gerekmiştir. Bunun sebebi ise, Osmanlı Devleti'nin yapısından kaynaklanmaktadır⁽⁹⁾. Çünkü, gerek incelemiş olduğumuz dönem içerisinde gerekse daha evvelki dönemde devlet, sulama faaliyetini yürütebilecek yani sulama tesislerini kurabilecek imkânlarla sahip bulunmamaktaydı. Nitekim, Osmanlı ricalî ile yabancı uyruklu kişilerin devlet adına yapmış oldukları girişimler ve bu girişimlerin neticesi, bunun yanında yabancı bir devletle işbirliğine gidilmesi, bu durumu, açıkça ortaya koymaktadır.

Sulama işinin gerçekleştirilmesi için, resmî ve gayri resmî birçok teşebbüs vaki olmuş, bu durum, Sultan II. Abdülhamid devri (1876-1909)nin son yıllarına kadar bu şekilde devam etmiştir. Şimdi bu teşebbüsleri ve neticelerini, Abdülhamid devrine kadar ele alarak aydınlatmaya çalışalım.

Karaviran gölü sularının Konya ovasına kadar akıtılması güzergâhtaki birçok köy arazisinin sulanması meselesi⁽¹⁰⁾ hakkında, bilinen ilk teşebbüsün, II. Mahmud devrinde (1807 - 1839) olduğu anlaşılmaktadır. Fakat daha

(9) Osmanlı Devleti'nin incelemiş olduğumuz dönem içerisindeki durumu hakkında malûmat için bk. A. Cevdet Eren, "Tanzimât" mad., İslâm Ansiklopedisi, c. ; M. Münir Aktepe, "Abdülmeccid" mad., Küçük Türk-İslâm Ansiklopedisi; A.H. Ongunsu - (Orhan F. Köprülü), "Abdülaziz" mad., Küçük Türk - İslâm Ansiklopedisi; Cengiz Orhanlı, "Abdülhamid II" mad., Küçük Türk - İslâm Ansiklopedisi.

(10) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, senâ 1317, s. 141.

(11) Aynı sâlnâme, aynı yer.

evvelki devirde de bu mesele'nin tasavvur edildiği, icraat safhasına ko-nabilmesi için çare düşünöldüğü⁽¹¹⁾ ihtimal dahilindedir⁽¹²⁾.

Sultan II. Mahmud devrinde görebildiğimiz ilk teşebbüs, Çelik Paşa tarafından yapılmıştır. Çelik Paşa, Sultan Mahmud'un saltanatının ilk ya-riyilinde Konya ovasını sulamak maksadıyla, Karaviran gölünü şişirmek kabaran göl sularını da Balıklava boğazından ovay nakletmek istemiş, bu maksat için en büyük düdeni kapatmıştır (1819).

Sultan Abdülaziz devrinde (1861 - 1876) ise, Konya valilerinden olan İzzet Paşa, gölün civarındaki bataklıkların yöredeki insanların hayatını olumsuz yönde etkilemesi münasebetiyle, kapatılan düdeni yeniden açtır-mak istemiş fakat, buna muvaffak olamamıştır (1871). Bu hareketten baş-ka, yine Konya valilerinden olan Hafız Paşa, Karaviran gölünü besleyen ve Beyşehir gölünün ayağı olarak nitelendirilen Beyşehir çayının su yolu-nu değiştirerek⁽¹³⁾ Karaviran gölünü kurutmak istemiş, bu faaliyetten de bir netice alınamamıştır (1873).⁽¹⁴⁾

(12) Sebeplerini yukarıda 3 - 5. sahifeler arasında açıkladığımız bu mesele-nin, II. Mahmud devrinden evvel mevcut olup olmadığı hususunda henüz herhangi bir kayda tesadüf edemediğimiz gibi, bunun ortaya çıkarılması da zaman bakımından konumuzun sınırlarını aşmaktadır. Bununla bera-ber II. Mahmud devri öncesinde söz konusu meselenin mevcut olup ol-madığının tesbiti, bilhassa mahalli ve ictimai tarihimiz için ilk başvu-rulması gereken yegane kaynağımız olan ve muhteva bakımından yan-gın, sel, fırtına, kar, don v.b. gibi tabii olaylara dair kayıtları da içinde bulunduran şer'îye sicillerinin taranmasıyla mümkün olabilir. (Sicille-rin muhtevası ve özellikleri için bk. İbrahim Güler, **II. 1000 Tarihli Ka-raman Şer'îye Sicili**, İstanbul 1986, s. I - XIV. Basılmamış yüksek lisans tezi). Ancak bu sicil defterlerinin Bozkır kazasına ait olanlarının 1291/1874'den evvelkilerinin çeşitli sebeplerle ortadan kaybolması, Konya'ya ait sicillerin de her yıla ait olanlarının bulunmayışı bulunan 150 kadar defterin de taranması uzun zamanı gerektirdiğinden, bu tesbiti güçleş-tirmektedir.

(13) Hafız Paşa'nın bu teşebbüsünün bir neticesi olarak açılan hendekler (Seydişehir kazasına bağı Bağra ve Kisecek köyleri arasındaki hendek-ler), Halk tarafından 'Hafız Paşa hendeği' diye anılmaktadır.

(14) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 141; DSİ, aynı eser, s. 9.

II. Abdülhamid Devrinde Sulama Faaliyeti :

Abdülhamid devrinde yapılan sulama faaliyetleri, daha evvelki yıllarda yapılan sulama faaliyetlerinden bazı yönlerden farklılık arzeder. Bir kere bu devirde yapılan faaliyet, ileride göreceğimiz gibi, kesin olarak sonuçlandırılabilmiştir. Bunun yanında başka bir özelliği de, devlet ricalinin dışında, yine resmî olarak yabancı uyruklu bazı kişilerin, bu husustaki çalışma ve raporlarının dikkati çekmesidir. Abdülhamid'in saltanatının ilk yarıyılında dikkati çeken raporlara sahip kişilerin birincisi İzidvar

(ایزیدوار) Efendi diğeri ise Atuvan Rati (آتوان راتی) dir.

1304/1886 - 87'de Konya Vilayeti Sermühendisliği'nde görevli olan İzidvar Efendi, Karaviran gölü ve çevresinde keşifte bulunmuş; icra kılınan bu hareket sonunda bir layiha ve harita da oluşturulmuştu. İzidvar Efendi'nin keşfi sonunda oluşturulan layiha ve haritada, yapılacak ameliyatın nevîi ve masrafı da belirtilmişti. Buna göre Karaviran gölündeki düdenlerin etrafına duvar ve asma kapakları inşası; su mecrasının temizlenmesi; ovanın her tarafına dağılacak su kanallarının kazılması ve tanzimi kırk üç bin lira ile yapılabilecekti. Ayrıca bu meblağdan on üç bin lirasının duvar ve asma kapak, otuz bin lirasının da kanal ile mecrasının kazılması ve temizlenmesi için harcanılacağına işaret edilmişti. Ancak bu hareketten de verimli bir netice elde edilememiştir⁽¹⁵⁾.

Karaviran gölü ve çevresi hakkında uzun müddet asıl keşfiyat yapan, Mösyö Atuvan Rati'dir. Aslen Almanyalı olan ve 1848 - 49'da⁽¹⁶⁾ Konya'ya gelmiş bulunan bu zat, birkaç sene bu havaliye kalmış, burada bulunduğu müddetçe de vilayet içindeki göller ve bazı maden hakkında tedkikat yapmıştır. Bu tedkikatı içerisinde en çok dikkati çeken, Konya ovası ile Karavirah ve Beyşehir gölleri olmuştur. Bir müddet sonra İstanbul'a giden bu meşhur mühendis, 1287/1870 - 71'de bazı evamiri resmiyeyi üzerine alarak tekrar Konya'ya gelmiş, hükümetçe kolaylık gösterilmesi sayesinde, Çarşamba nehri mecrasını takip edip Beyşehir ve Karaviran havali-sine giderek buralarda uzun müddet tedkikatı fenniyede bulunmuştur. 1289/1872 - 73'te kendisi İstanbul'da görülmüş, sonradan araştırmalarını tamamlamak üzere Konya'ya dönmüştür.

(15) Aynı sâlnâme, aynı yer.

(16) Aynı sâlnâme s. 141 - 142'de Mösyö Atuvan Rati'nin elli sene evvel Konya'ya geldiği belirtilmektedir. Buna göre bu şahsın Konya'ya gelişi belirttiğimiz tarih olmalıdır.

Mühendis Atuvan Rati 1300/1882-83'te⁽¹⁷⁾, bu Karaviran gölü imtiyazını elde etmeyi başarmış fakat, bölgede sulama amacıyla yapılacak ameliyatı gerçekleştirmek için münasip bir şirket kuramamıştı. Rati'nin şirketi kuramaması, elde etmiş olduğu imtiyazın şartlarının hükümden düşmesine sebep oldu.

Karaviran gölü ve çevresi hakkında araştırma yapmakla beraber geniş malumat da edinen mühendis Rati'nin, 1317/1899-1900'den birkaç yıl evvel öldüğü, kayıtlardan anlaşılmaktadır⁽¹⁸⁾.

Ömrünün çoğunu Türkiye'de araştırma yapmakla geçiren ve esas amacının ne olduğunu henüz tesbit ve vesikalandıramadığımız bu şahıs, Konya ovasına suyun akıtılabilmesi için yapılacak ameliyatın dört yüz bin lira kadar bir paraya ihtiyaç gösterdiğini, bunun yanında yapılacak ameliyatın nev'ini belirtmiştir. Buna göre suyun ovaya akıtılabilmesi için yapılacak imalatın başlıcaları şunlardı :

“1. Beyşehir gölünden bed'an ile Balıklava boğazı medhallerine müntehi olmak ve saniyede sekizden on metre-mik'abı su icrâsına müsâid bulunmak üzere takriben yetmiş kilometre tulunda ana cedveli;

2. Balıklava nehrinin Belkuyu'ya kadar takriben yetmiş iki kilometre mahalli mecrâsının ameliyat-ı islâhiye ve tanzîmiyesi;

3. Belkuyu'dan Konya pişgâhına ve oradan bataklıklara kadar seksen kilometre tulunda diğer cedvel;

4. Belkuyu'dan bed'an ile Otamış'a ve oradan Konya sahrası bataklıklarına müntehi olmak üzere ana cedvelinden müfrez yetmiş kilometre tulunda diğer cedveli;

5. Beyşehir gölünden bed'an ile Seydişehir pişgâhından bi'l-mürûr Karaviran gölüne müntehi olmak üzere takriben elli kilometre tulunda diğer bir ana cedveli;

6. İki Beyşehir gölü mahrecinde ve diğeri Belkuyu mevki'inde inşa olunacak üç bend;

7. Konya ve Karaviran ovalarına su icrâsıyla taksîmiyeye mahsus olmak üzere ana cedvellerinden müfrez ikinci derecede mikdâr-ı kâfi cedveller;

(17) Aynı sâlnâme s. 142'de "...on yedi sene mukaddem..." denmektedir ki bu tarih, 1300/1882 - 83 tarihine tekabül etmektedir.

(18) Aynı sâlnâme, s. 142.

8. Karaviran gölü ve bataklıklarıyla Konya ovasında bulunan bataklıklarından bir kısmının ameliyat-ı tathîriye ve tanzîfiyesi."⁽¹⁹⁾.

Yukarıdaki kayıtlardan da anlaşılacağı üzere mühendis Atuvan Rati, Karaviran gölü imtiyazını elde etmesine rağmen kendisinden evvelki teşebbüslerin neticesi gibi, raporunda belirttiği ameliyatı gerçekleştirmeye muvaffak olamamış, bu durum, Avlunyalı Ferid Paşa'nın Konya ovasının sulanmasını ön plânda bir iş olarak ele almasına kadar devam etmiştir. Ferid Paşa, Konya valiliği sırasında, bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş ve gerekli girişimlerde bulunmuştur. Nitekim, 1317/1899-1900 tarihli sâlnâmede valilikle ilgili olarak, "...zât-ı sâmi-i velâyetpenâhi cânibinden nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınarak icrâ-yı icâbâtına tevessül edilmiş ve işin cesâmet ve ehemmiyetine nazaran işbu ameliyat-ı nâfi'a-i mühimmenin sağla mbir şirkete tevdiî veyahud devletçe yapılması lüzumu mercî'ine yazılmıştır"⁽²⁰⁾ denmesi, bu girişimin mahiyetini göstermesi bakımından büyük önem taşır.

Ferid Paşa, 1898'de Konya valisi olmuş ve 1902 senesine kadar bu vazifede kalmıştır⁽²¹⁾.

Yine aynı sâlnâmede, sulama amacıyla yapılacak ameliyatın gerçekleştirilmesi hususunda, valilikle ilgili bir başka kayıt daha vardır ki, bu kayıta, "Ameliyat-ı mezkûrenin şerâit-i esâsiye ve sâiresi hakkında Şurâ-yı Devlet'den vuku' bulan bazı istizâhat cevabı da verilerek mezkûr göl ve kanalları imtiyazının i'tâsı der-dest idüğü ve mecerrred eser inâyet-i seniye-i mülükâne olarak olarak Hazîne-i Hâssa-i Şahâne teshîl bunca maksadı der-uhde buyurduğu kemâl-i şükran ile istihbâr kılınmıştır"⁽²²⁾ demek te ve daha sonra da, ilerlemeyi seven padişahın bunca bayındırlık tesislerine yüksek ilerlemeler bahşedecek olan ameliyatın, çok geçmeden vücut bulacağı ve bunun kuvvetle ümit edildiği belirtilmektedir⁽²³⁾.

a) Ameliyatın Gerçekleşmesi :

Sulama amacıyla yapılacak ameliyatın gerçekleştirilmesinin, bayındırlık alanında olduğu gibi ülke kalkınmasında da büyük ilerleme teşkil edeceğini, bunun çok geçmeden vücut bulacağını valilikçe kuvvetle ümit

(19) Aynı sâlnâme, s. 142 - 143.

(20) Aynı sâlnâme, s. 144 - 145.

(21) DSİ, aynı eser, s. 9.

(22) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 145.

(23) "Burçca te'sisât-ı nâfi'a ümran-perveri-i mülkdâriye zamîme-i fâika teşkil edecek olan ameliyat-ı mezkûrenin karîben vücud-pezir olacağı kaviyen ümid olunur" (Aynı sâlnâme, aynı yer)

edildiğini, yukarıda arzetmiştik. Valilikçe ümit edilen bu durumun hakikaten bir müddet sonra gerçekleştirildiğini görüyoruz. Şöyle ki :

Biraz evvel 1889 - 1902 yılları arasında Konya valisi olarak görev yaptığını belirttiğimiz ve aynı zamanda Konya'da önemli imar faaliyetlerinin başında bulunan Ferid Paşa, Konya valiliğinden sonra İstanbul'da sadrazam olarak vazife gördüğü sırada, bu önemli ve hayati konuyu hal yoluna muvaffak olabilmiş ve işin yapılmasını, Almanlar tarafından kurulan 'Anadolu Demiryolu Şirketi'ne ihale ettirmişti⁽²⁴⁾.

Ameliyat işinin Almanlara ihale ettirilmesi, şüphesiz o dönemdeki dünya genel siyasetinin Osmanlı Devleti'ne etkisinin bir sonucu idi. Bu genel siyaset, aynı zamanda Osmanlılarla Almanları birbirine yaklaştırmış, her iki devleti çeşitli alanlarda işbirliği yapmaya sevketmişti⁽²⁵⁾.

'Anadolu Demiryolu Şirketi', 1889 Mart'ında Deutsche Bank tarafından kurulmuş olup, Deutsche Bank'ın Osmanlı Devleti ile ilgilenmesi, 1880'lerin sonuna rastlamaktadır. Alman sermayesi, işte bu Deutsche Bank'ın önderliğinde, Osmanlı Devleti'ne sızma fırsatını elde etmiştir. Deutsche Bank, 1888 Ekim'inde İzmit - Ankara hattının işletme imtiyazını almış, Anadolu demiryolları inşasını yürütmek amacıyla da yukarıda adı geçen şirketi kurmuştur. Bu kumpanya, daha evvel inşası tamamlanmış olan İzmit - Haydarpaşa hattını işletme, 1893'te Eskişehir - Konya 1903'te de Bağdat demiryolunu inşa ve işletme imtiyazını almıştı. Deutsche Bank, Osmanlı Devleti'nde sadece demiryolu inşa ve işletme imtiyazını almakla kalmamış, başta demiryollarının geçtiği bölgelerde olmak üzere devletin, yer altı ve yer üstü zenginliklerinden istifade etmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur⁽²⁶⁾.

İşte Deutsche Bank'ın bu girişimlerinin başında, ⁽²⁷⁾ - ki, araştırma konumuzla da çok yakın ilgisi var- Osmanlı Hükümeti ile Anadolu Demiryolu Şirketi arasında aKraviran gölünün kurutulması, gölün kurutulmasıyla ortaya çıkacak arazi ile Konya ovasının ve Çarşamba çayı güzergâhına

(24) Krş. V.A. Gordelevski, "Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller", çev: Hasan Ortekin, Konya, sayı: 18 - 19 (1938), s. 1063; DSİ, aynı eser, s. 9.

(25) Bu işbirliği için bk. Ercüment Kuran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri" Türk Dünyası El Kitabı, Ankara 1976, s. 1011; Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Gelen İlk Alman Askeri Heyeti Hakkında", Tarih Dergisi, sayı: 32, İstanbul 1979, s. 481 v.d.

(26) Rifat Onsoy, Türk - Alman İktisadi Münasebetleri (1871 - 1914), İstanbul 1982, s. 54; krş. Ercüment Kuran, aynı makale, aynı yer.

(27) Rifat Onsoy, aynı eser, s. 55.

tesadüf eden arazinin bazı cihetlerinin sulanması amacıyla akdedilen bir mukavelenin sağlanması böylece, sulama tesislerini⁽²⁸⁾ inşa etme imtiyazını elde etmiş olması gelmektedir.

Osmanlı Hükümeti ile Anadolu Demiryolu Şirketi arasında akdedilen bu mukavelenin, 17 Şevval 1325/10 Teşrinisani 1323 (23 Kasım 1907)⁽²⁹⁾ de Osmanlı Hükümeti adına hareket eden Maliye Nazırı Mehmet Ziya Paşa Hazretleri ile Anadolu Demiryolu Şirketi nam hesabına hareket eden şirket genel müdürü Mösyö Edvar Hüknen arasında karara bağlanmış ve iki nüsha halinde İstanbul'da imza edilmiştir⁽³⁰⁾.

İstanbul'da imzalanan bu mukavelenin, yirmi madde üzerinden akdedilmiş olduğunu görmekteyiz. Mukavelenin bazı maddeleri şunları ihtiva etmektedir :

Üçüncü maddeye göre şirket, harita ve projelerin tasdikinden itibaren dört ay zarfında, ameliyata başlamayı ve altı sene zarfında da tamamlamayı taahhüt ediyor. Sekizinci maddede, eğer bu müddet (altı yıl) içerisinde şirket tarafından her ne zaman Karaviran gölü temizlenir ve çıkarılan arazi sulanabilir bir hale getirilirse, akabinde Osmanlı Hükümeti

(28) Bataklıkların kurutulması ve sulama tesislerinin inşası, yalnız Konya sancağı dahilinde değil, devletin çeşitli bölgelerinde de düşünülmüş bir meseledir. Bu husus için bk. Ercümen Kuran, 'aynı makale, aynı yer; Rifat Önsoy, aynı eser, s. 55 - 56.

(29) Rifat Önsoy, eserinin 55. sahifesinde, sulama tesislerinin inşası imtiyazının verilmesi olarak 4 Eylül 1907 tarihini göstermekte ise de, bu tarih, Mukâvelât Defteri'nde belirtilen (yukarıdaki) tarihe uymamaktadır. Mehmet Önder ise, sulama kanalının açılmasıyla ilgili olarak Çarşamba çayının, 1905 yılında bir kanalla Beyşehir gölüne bağlandığını ve Seydişehir (Karaviran = Suğla) gölü ile de birleştirilerek, Konya ovasının sulanmasında kullanıldığını ifade etmektedir. (Bk. Mevlâna Şehri Konya, Ankara 1971, ikinci baskı, s. 4) Halbuki, Çarşamba çayı ile Karaviran ve Beyşehir gölleri arasındaki esas bağlantı, 1907'de Anadolu Demiryolu Şirketi ile akdedilen mukaveleden sonra gerçekleşmiştir. Bu kanal bağlantısı yapılmazdan evvel ise, Çarşamba çayı ile Karaviran gölü arasında tabii bir meylin mevcut olduğunu, bu meyil sayesinde, düzensiz bir şekilde ve çok yağışlı senelere mahsus olmak üzere akıntının olabildiğini yukarıda arzetmiştik. Bu duruma göre, müellifin, Çarşamba çayı ile Karaviran ve Beyşehir gölleri arasındaki kanal bağlantısının 1905 yılında yapıldığını belirtmesi, pek anlaşılabilir görünmektedir.

(30) Bk. Başbakanlık Arşivi (BA). Mukâvelât Defteri-16, sene 1324 - 1327, s. 165; krs. Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1330, s. 167, 217; DSİ, aynı eser, s. 15 - 24.

ti tarafından teslim muamelesinin icra kılınacağı belirtilmektedir. On ikinci madde ise, Konya ovasının ve Karaviran gölünün kurutulmasıyla ortaya çıkacak arazinin sulanması, Karaviran gölünün kurutulması için icra olunacak ameliyatın nev'i ve bu ameliyat için yapılacak toplam masraf belirtilmekte; bunun yanında, ameliyat için gösterilen masrafı yapılan masraf aşarsa artan masrafın Osmanlı Hükümeti'ne ait olmayacağı ifade olunmaktadır. On üçüncü maddede de, ameliyat için yapılan masrafın otuz beş senede ödeneceğine ve bu ödeme işleminin nasıl yapılacağına işaret edilmektedir⁽³¹⁾.

Mukaveleden başka Osmanlı Hükümeti ile Anadolu Demiryolu Şirketi arasında, Konya ovasının sulanabilmesi için yapılması gereken ameliyatın nasıl; ne şekil ve ölçülerde olacağı hususunda bir de 'şartnâme' kabul edilmiştir. Bu şartnâme, altı bölümden oluşmakta idi. Bölümlerden birincisi, genel hükümler; ikincisi, ameliyatın tarif ve tasrihi; üçüncüsü, inşa için gerekli malzemelerin kabul ve teslimi, nerelerden temin edileceği, cinsi, nev'i, hazırlama ve malikiyet şekli; dördüncüsü, ameliyatın inşa şekli; beşincisi ise, ameliyatın ilerleme şekli ile ilgilidir⁽³²⁾.

Anadolu Demiryolu Şirketi, ameliyatı gerçekleştirebilmek için gerekli sermayenin sağlanması hususunda da girişimlerde bulunmuş, bu maksat için hisse senetleri düzenleyerek piyasaya sürmüştür. Hatta bir ara bu hisse senetlerinin artırılması hususu da düşünülmüş, bu amaçla, şirket genel müdürü gerekli mercilere müracaat ederek, senetlerin artırılmasını istemiştir. Nitekim, daha mukaveleden akdedilmesinin ikinci gününde yani 25 Kasım 1907'de genel müdür Edvar Hüknen, ameliyatı gerçekleştirebilmek için gerekli sermayenin sağlanması hususunda, hisse senetlerinin artırılmasına müsaade olunması için Fransızca bir dilekçeyle 'sadrızamlık makamı'na başvurmuş, gereken ilgiyi de görmüştü. Şirket genel müdürünün bu başvurusu, Ticâret ve Nâfia Nezâreti'nce (3 Aralık 1907) ve Bâb-ı Âli'ce (15 Aralık 1907'de) detaylarıyla görüşüldükten sonra keyfiyet padişaha arz edilmiş, bunun üzerine arzedilen hususta 15 Zilkade 1325/20 Aralık 1907'de iradei seniye de varid olmuştur⁽³³⁾.

(31) 14 - 16. maddeler de ödeme işlemiyle ilgili olup diğer maddeler için bk. *Mukâvelât Defteri*, s. 159 - 165; DSİ, aynı eser, s. 15 - 23.

(32) Bk. Aynı defter, s. 165 - 185; DSİ, aynı eser, s. 27 - 55.

(33) İradei seniye ve iradei seniye mahsus melfûtât (Meclis-i Mahsus'a değin mazbata, Divân-ı Hümayun tezkiresi, Ticâret ve Nâfia Nezâreti'nin tezkiresi, Anadolu Osmanlı Demiryolu müdürünün Fransızca varakası, Anadolu Osmanlı Demiryolu'nun hasılatını gösterir cedvel, Anadolu Osmanlı Demiryolu'nun tahvilatının kıymet-i umumiyesini gösterir pusula, Anadolu Osmanlı Demiryolu'nun fermân-ı âlisiyle nizamnâme-i dahiliyesi) hakkında bk. *İrade-i deniye — Ticâret ve Nâfia*, nr. 25 Za 1325/8.

b) Ameliyatın Gerçekleşmesinden Beklenen Faydalar :

Sebeplerini ve yapılan girişimlerini açıkladığımız ameliyatın gerçekleşmesinden, gerek Osmanlı Hükümeti gerekse müteahhit şirket, her biri kendileri açısından, birçok faydanın sağlanacağını mülahaza ediyorlardı. Bu hususta, önce Osmanlı Hükümeti'nin ameliyatın gerçekleşmesinden neler beklediğini ele alıp bilahare Almanların beklediklerini açıklamaya çalışalım.

Osmanlı Hükümeti, ameliyatın gerçekleşmesinden, a) Karaviran gölünün teşkil ettiği fevkalade verimli üç yüz bin dönüme yakın arazinin ortaya çıkarılmasıyla beraber, yüzbinlerce dönüme varan Konya ve buna bağlı Hotamış ovalarını, açılan kanallar vasıtasıyla sulamayı; b) Nakil vasıtalarının zorluğundan dolayı hakkıyla istifade olunamayan Beyşehir, Seydişehir, Bozkır ormanlarından açılan kanal sayesinde faydalanmayı; c) Ormanlardan sağlanan kereste ve mahrukat misilli ihtiyaçların su kanalı vasıtasıyla taşınarak, taşıma işinin kolaylaşacağını; d) Bataklıkların kurutulacağı; bataklıkların kurutulmasıyla Karaviran gölü civarındaki köylerin sıhhatlerine fevkalade surette fayda sağlanacağını, buna bağlı olarak, civar kasaba ve köylerin havasının iyileşeceğini; e) Balıklava boğazının kaynağı cihetinde bulunan bataklık araziden, bin beş yüz dönüm kadar gayet münbit bir arazinin meydana çıkacağını; f) Açılan kanallar üzerinde fabrika ve değirmenler inşa edileceğini; g) Binlerce dönüm sahipsiz arazinin ekilebilir hale getirilmesiyle, her nev'i hububat, bağ, eşcar yetiştirilebileceği ve meralarda hasıl olacak külliyetli çayır ve yoncadan hayvanatın da yararlanacağını⁽³⁴⁾; h) Devlet hazinesinin, Konya obası arazisinin öşründen, sulanmasından, tapularından 161.000., Karaviran gölünden çıkarılacak arazinin öşründen, sulanmasından 56.000. ceman 217.000 altın gelir temin edileceğini⁽³⁵⁾ ümit ediyordu.

Almanlar, dolayısıyla Anadolu Demiryolu Şirketi ve onun iş ortağı Philipp Holzmann Co., Frankfurt o.M. ise, a) Konya ovasının sulanmasıyla tahıl üretiminin on misli bir artışla yirmi bin vazona çıkacağını ve çiftçilerin gelirinin buna bağlı olarak artacağını; b) Alım gücünün artmasıyla, Anadolu'nun ilçelerine kadar taşınan Alman mallarının satışının hızlanacağını; c) İthalat ve ihracatın canlanmasıyla, Anadolu Demiryolu Şirketi'nin taşımacılıktan elde edeceği gelirin artacağını; d) Almanya'nın ihtiyacı olan hububatı karşılayabileceğini beklemekte idiler⁽³⁶⁾.

(34) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1317, s. 143 - 144; sene 1322, s. 253.

(35) Bk. DSİ, aynı eser, s. 8.

(36) Bk. Rifat Önsoy, aynı eser, s. 55.

Gerek Osmanlı Hükümeti gerekse Almanlar tarafından büyük ümitler bağlanan zikredilen bu ameliyat işinin, bir kısım değişikliklerle tamamlanmış ve Osmanlı Hükümeti'nce de kabul edilmiş olduğunu görüyoruz. Nitekim, tamamlanan ameliyatın Osmanlı Hükümeti'nce kabul edilmesinin uygun olacağı, Kanunuevvel 1329/Aralık 1913'te tanzim ve takdim olunan bir raporda belirtilmiş,⁽³⁷⁾ kabul işi de gerçekleşmiştir.

Bu ihale işinin, Osmanlı Hükümeti'nce kabulü gerçekleştikten sonra beş sene müdetle işletilmesi keyfiyeti esas mukavele icaplarından olduğundan, 6 Ekim 1913'te müteahhit şirketle bir de 'işletme mukavelesi' akdedilmiştir⁽³⁸⁾. 'Sulama şebekesini işletme' imtiyazını elde eden Aana-dolu Demiryolu Şirketi bu şebekeyi, 15 Mayıs 1918'e kadar elinde bulundurmuş bu tarihten itibaren Osmanlı Hükümeti'ne devretmiştir⁽³⁹⁾.

SULAMA FAALİYETİNİN SONUÇLARI

Sulama çalışmalarının bir neticesi olarak yapılan ameliyatın bitirilmemesinden Osmanlı Hükümeti ile Almanlar umduklarını bulabildiler miydi acaba? Bu sorunun cevabını bütün yönleri ve detaylarıyla verebilmek henüz zor görünmektedir. Yani bu mevzu, daha derin ve çeşitli perspektif içerisinde ele alınan araştırmalara ihtiyaç gösterebilir. Fakat yine de, tesbit edebildiğimiz kadarıyla, bu sorunun cevabını vermeye çalışalım.

Başta önceden tasarlanıp da gerçekleştirilemeyen şu noktayı ifade etmekte yarar vardır ki, bu da, Bozkır kazası bünyesinde önceden yapılması plânlanan ameliyatın bir kısmından vazgeçilmiş olmasıdır. Şöyle ki: Mukavele gereğince Karaviran gölü sahasında seksen bin dönümlük arazinin kurutulması sulanması ve muhtelif derecelerdeki kanalların yapılması gerekirken, birçok sebeplerden dolayı kurutulacak arazi, yirmi bin dönüme indirilmiş, ikinci ve üçüncü derecedeki kanalların yapımından da vazgeçilmiştir. Ancak vazgeçilenlerin yerine, Konya ovası köyleri ve Karaarslan civarı, Simi ovasının sulanması için kanal yapımına karar verilmiş, buna bağlı olarak iltisak kanalına altı kol tertip ve inşa kılınmıştır⁽⁴⁰⁾.

Bu ve benzeri değişikliklerin dışında ameliyatın gerçekleştirilmesiyle, Konya ovasında kıtlık tehlikesinin önüne geçilmiş, üretimin artması da

(37) Bk. DSİ, aynı eser, s. 82 - 85.

(38) Krş. Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1330, s. 217; DSİ, aynı eser, s. 134.

(39) Bk. DSİ, aynı eser, aynı yer.

(40) Bk. DSİ, aynı eser, s. 83.

sağlanmıştır. Karaviran gölü çevresindeki bataklıklar, açılan kanallar sayesinde kurutulmuş ve yöre insanı, bataklığın sebep olduğu ateşli hastalıklar (hummayı merzağı)dan kurtarılmıştır. Bunun yanında Balıklava boğazı cihetinde birçok arazi ekilebilir hale getirilmiştir.

Bozkır kazası bünyesinde, incelemiş olduğumuz dönem içerisinde, yalnız Karaviran gölü ve Balıklava boğazı cihetinde ameliyat olmamış, Çarşamba çayı yatağında da düzeltmeler yapılmıştır. Çarşamba çayı yatağındaki ameliyatın yapılmasının sebebi, Karaviran gölü ve Balıklava boğazında yapılan ameliyatın sebeplerinden pek farklı değildir. Çünkü, bu çay etrafında da bataklıklar bulunuyordu. Çay etrafındaki bataklıklar şüphesiz, su yatağını bozuk olmasından kaynaklanıyordu. Bu bataklıklar, Karaviran gölü ve Balıklava boğazı cihetindeki iskân yerlerinde olduğu gibi, Çarşamba çayı güzergâhındaki bazı iskân yerlerinin (ki, kaza merkezi olan

Siristad (سرساد) kasabası başta geliyordu, Fart köyü de aynı duruma sahip bulunuyordu) insanların sağlığını bozarak arazilerin de ekime elverişli bir halde bulunmasına engel oluyordu. Ama bu meselede, ahalinin gayreti ve hükümetin desteğiyle halledilmiş; bataklıklar kurutulmuş halk sağlığına kavuşturulmuş, çay etrafında söğüt ve kavak ağaçları yetiştirilerek Siristad kasabasının hava ve manzarası güzelleştirilmiştir⁽⁴¹⁾.

Almanların sulama faaliyetlerinden ümit ettiklerine, ne derece ulaşıldıkları meselesine gelince, Almanlar, 6 Ekim 1913'te Osmanlı Hükümeti'yle 'işletme mukavelesi'ni akdettikten bir müddet sonra Birinci Dünya Savaşı'na girmiş, Osmanlı Devleti'ni de savaşa sokmayı becerebilmişti. Her iki devlet de bu savaşta birçok cephede savaşmak zorunda kalmış ancak savaş, Almanya ve müttefiklerinin kaybetmesi üzerine Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de itilaf devletleriyle Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamış, bu tarihten beş buçuk ay evvel yani 15 Mayıs 1918'de, Anadolu Demiryolu Şirketi'nden 'sulama şebekesi'nin işletmesini devralmıştı. Bu durumda Almanlar, yaklaşık beş yıl "işletme imtiyazı"ni ellerinde bulundurmuş oluyorlardı. Fakat Almanlar, işletme mukavelesinin ardından Birinci Dünya Savaşı'na girmekle, "işletme imtiyazı"ndan rahatça yararlanabilme ortamını kaybediyorlardı. Buna rağmen, girişimlerinin semeresinden, tamamen de yoksun bulunuyorlardı. Almanların girişimleri sonucunda elde ettikleri semereleri şu şekilde ifade etmek mümkündür :

(41) Bk. Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, sene 1330, s. 355.

a) Konya vilâyeti bünyesinde ve diğer vilâyetlerde, hükümet nezdinde yapmış oldukları sulama ve diğer girişimleri sayesinde, Osmanlı aydını ve halk üzerinde tesir yapabilmiş, bu tesirlerine bağlı olarak Osmanlı Devleti'ni savaşa sürüklemekte etkili olmuşlardır;

b) Bir kısım mallarını (tarım aletleri, makina v.b.), şirketleri aracılığıyla, adı geçen yörelerde pazarlayabilmiş⁽⁴²⁾ böylece, sanayi mamüllerinin satışından büyük kâr elde etmişlerdir;

c) "İşletme imtiyazı"nı ellerinde bulundurdukları müddet içerisinde, üretimin artması dolayısıyla ithalat ve ihracat canlanmış, Deutsche Bank'a bağlı olan Anadolu Demiryolu Şirketi vasıtasıyla taşımacılıktan büyük kâr sağlanmış ve ticaretlerini de genişletmişlerdir⁽⁴³⁾.

SULAMA FAALİYETLERİNİN SONUÇLANDIRILMASININ ÖNEMİ

Görebildiğimiz kadarıyla, II. Mahmud devrinden başlayarak II. Abdülhamid'in saltanatının sonların hatta V. Mehmed devrine kadar, devletin dolayısıyla devlet adamlarının, çeşitli sebeplerden kaynaklanan kanal açma, kurutma, sulama işi üzerinde nasıl bir gayret ve çalışma içerisinde bulunduğunu, bu gayret ve çalışmaların nasıl sonuçlandığını yukarıda arzetmiştik. Bu gayret ve çalışmaların acaba değeri ne idi?

II. Abdülhamid devrine kadar yapılan gayret ve çalışmalar, kanal açma, kurutma ve sulama meslesinin çözüme kavuşturulması hususunda, bir dayanak bir tecrübe olmuştur. Meselenin çözümü için imkânlar araştırılmıştır.

Her ne kadar Osmanlı Devleti, malî kaynak ve ameliyatları yapacak vasıta ve elemanlarının zayıflığı yüzünden 'kanal açma' ve 'sulama şebekesini işletme' imtiyazını Almanlara vermek durumunda kalmışsa da, onun bu faaliyeti, sulama faaliyetlerinin başlamasına sebep olan problemler ve bu problemlerin ortadan kaldırılması halinde sağlanacak faydalar göz önünde bulundurulduğu takdirde, pek küçümsenecek cinsten bir faali-

(42) Bu yıllardan kalma bazı malların özelliklerinden halk bahsederken, "Alman malı" diye vasıflandırmaları, Almanya'nın bu husustaki başarısını ortaya koymaktadır. Alman malı deyimi, çocukluk anılarımızda kalan seslerden biri idi.

(43) Bk. Rifat Önsoy, aynı eser, s. 56 - 57.

yet değildi. O devirde büyük bir meselenin (bataklıkların kurutulması, kıtlığın ortadan kaldırılması, verimli arazilerin ortaya çıkarılması, arazilerin sulanması gibi) çözümlenmesini sağlayan devletin bu faaliyeti, aynı zamanda gelecek kuşaklara da hitabedebilen bir mahiyet arz ediyordu. Yani bu faaliyet ileriye dönük bir çalışma idi. de. Ancak söz konusu devirde, üretimin nisbeten artmasına rağmen sulanabilen arazinin, gerektiği biçimde değerlendirilebilmesi, işlenebilmesi, savaşız bir ortamı da gerektiriyordu. Halbuki, ameliyatın gerçekleştirildiği ve 'sulama şebekesi'nin Osmanlı Devleti'ne intikal ettiği sıralarda, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi gündemde bulunuyor, bunların arkasından da millet var olma mücadelesi veriyordu. İşte Bozkır kazası ve Konya ovası insanını üretim faaliyeti açısından, bu ortamın dışında tutmak, akla ve mantığa pek uygun olmasa gerek. Bu ortam içerisinde Bozkır kazası ve Konya ovası insanı, arazi açısından, suyun bahşettiği imkânlardan gerektiği biçimde istifade edebilir mi idi?.. Buna rağmen söz konusu yöre insanları, savaşın getirdiği tedirginlikten milletle beraber azimle çıktuktan sonra, araziye istediği şekilde işletme imkânını elde edebilmişti. Ancak bu sonuca ulaşabilmek için başlangıçtan beri uzun bir zaman dilimi gerekmişti.

Buvün, söz konusu devirde sulama çalışmalarının bir neticesi olarak yapılan ameliyatlar sayesinde elde edilen arazilerin çoğu, bahçe yapılmış durumda olup, vererek Karaviran gölü civarında gerekse Balıklava boğazı çevresinde bulunan köylerin bir kısmı geçimini büyük ölçüde, sulama kanalının ikt. yanında ve Karaviran gölü çevresinde yaptıkları bahçelerden sağlamaktadır. Bu bahçelerde yetişen meyveler Konya, İstanbul, Ankara gibi şehirlerimize hatta dış ülkelere bile sevkedilebilmektedir.

Eğer Karaviran gölü çevresinde, Balıklava boğazı ve Çarşamba çayı kenarındaki bu ameliyatlar yapılmayıp sulama kanalı açılmasaydı, hem bugün bahçe veya tarıma elverişli olan bir kısım arazi bataklık olacak ve ya her yıl yağın yağmur ve sel sularının getirmiş olduğu taş, kum ve çakıl yığınları ile dolu olacak, buralarda üretim yapılmıyacaktı. Hem de Karaviran gölü, Balıklava boğazı ve Çarşamba çayı etrafındaki halk, bataklığın sebep olduğu hastalıklardan kurtulamıyacaktı. Bütün bunların yanında, Konya ovası halkını büyük ölçüde olumsuz yönde etkisi altına alan kıtlık, halkı muztarib kılmaya devam edecekti. Ayrıca ümit edilen birçok menfaatler de sağlanamıyacaktı.